

Ferenczi Attila (1962) klasszika-filológus, az ELTE BTK Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense. Fő kutatási területe a római irodalom története.

Legutóbbi írása az Ókorban:
Germanicus Egyiptomban (2016/4).

„Tudod, hogy iszom” Petri György *Horatiusi* című verséről

Ferenczi Attila

*Én már elviselem menetrend nélkül is, csöndben az életet,
tyúkók és emsék között eszmétlen meghúzódnék.
Kerítést foltoznék, tört cserepet cserélnék
újra, s örülnék, ha a zsenge tők virágozik.*

*Ambícióm annyi se, mint a síri holtnak,
kit bizgatnak a kukacok és haló
pora fölé nem-romló sírkövet álmodik.
Eleget éltem, s láttam. Kurta időm
a csikkés, összeköpködött váróteremben
eltöltöm a horpadt bőröndön
nyugtatva zúgó fejem, nyitott szemmel.
Újság, dohány, dühítőital nélkül is.*

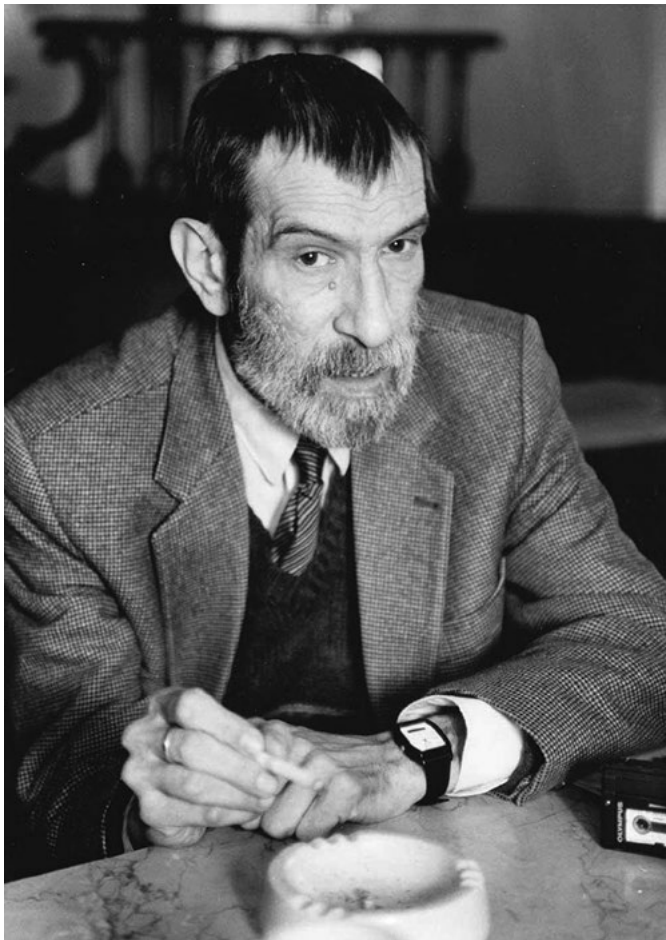
*Zsebemben van még görbe cigaretta,
lesz ragacsos likőr elhányt üvegben.
Tűzet is ad egy kóbor. S magamra húzom
rossz álmaim a hatalomról, erőszakról.
Álmomban fényes szőrű rendőrkutya leszek.*

*Merő értelemmé omolva baj nem érhet.
Csak a megsavanyodott tejút
üszkösíti fölsebzett szellemtalpam.
Míg az ember a styxi révbe jut.*

Petri György: *Horatiusi* (1981)

Petri verse telis-tele van költői utalásokkal, megidézett elődökkel. A legerősebb talán József Attila jelenléte, de nem nehéz felismerni Berzsenyi nyomait sem, és beszédek lehetnek a kevésbé kézenfekvők is. A virágzó zsenge tőknek nem kell feltétlenül felidéznie bennünk a babitsi *Jónás könyvét*, a Jónás fölött viruló és árnyat adó tőkkel, de ha az itt megszólaló élmény középpontjába a félrevonulást, kivonulást, a szószólói szerep elutasítását tesszük, mindjárt ez a kapcsolat is megelevenedik. Minderről azonban már többen is írtak.¹ Arról azonban nekünk, ókorosoknak még érdemes beszélnünk, mit jelent Horatius kitüntetett szerepe az allúzióknak ebben a rendszerében. Nem kérdéses ugyanis, hogy a cím kitüntetett szerepet biztosít a római költőnek. Miért pont Horatius? A következőkben az ókori irodalom olvasójaként arra teszek kísérletet, hogy értelmezzem ezt a kitüntetett szerepet.

Horatiusra utaló konkrét szövegidézet csak néhány van a szövegben: a nem romló sírkőről álmodó holt nyilvánvalóan az ódák harmadik könyvének záró darabját idézi: *exegi monumentum...* („Áll ércnél maradandóbb”, *Carm.* III. 30, 1), a „kurta időm” pedig a Leuconoe-ódát: *spatio brevi* (*Carm.* I. 11, 6). A többi horatiusinak

1. kép. Petri György (1943–2000) (forrás: PIM)

érett fordulat visszavezetése konkrét ókori szöveghelyekre nem lenne ilyen egyszerű. Mint nem először a magyar irodalom történetében, Horatius itt főként Berzsenyi versein keresztül idéződik meg: a „van görbe cigaretta, lesz ragacos likőr” a Horatiust olvasó Berzsenyi-költészet visszhangja a szövegben: „van kies szőlőm, van arany kalással / biztató földem...” (*Osztályrészem*). Lehet, hogy Petri ironikusnak szánta a címadást, és a jelentése éppen az, hogy ez a szöveg nem horatiusi?² Ahogyan Babits verse, az *In Horatium* is a megelégedettséget helyezte a Horatius-értése középpontjába, eléggé meglepő módon az olyan olvasó számára, aki nem ismeri Berzsenyi költészetét. Babits például Berzsenyi Horatiusával áll vitában.³ Vigyázni kell azonban az iróniával! Könnyen elillan, és felismerhetetlenné válik, főleg ha a mai olvasó nem is tartja perdöntőnek a lehetséges jelentés szempontjából a kérdést, mit jelenthetett a Horatius név Petri Györgynek. Az a kérdés, mit hoz magával Horatius a mai olvasó értelmezésébe.

A kívülállással Petri itt olyan élménykört állít a horatiusi-nak mondott költészet középpontjába, amely a vers keletkezésekor nem volt hangsúlyos eleme a klasszika-filológia Horatius-képének. Akkoriban inkább a politikus, a politikailag elkötelezett Horatiust keresték. Pedig ott volt a rejtőzködő is az életmű bonyolult tagolt rendszerében. Érdeemes ennek megértéséhez felidézni Horatius életrajzának bizonyos részeit. A költő Caesar meggyilkolása után nem az örökösök,

Marcus Antonius és Octavianus oldalán tüntette ki magát először, hanem éppen az ellentáborban. Mint a Caesar-gyilkos Brutus régi ismerőse és barátja ott találta magát a philippi ütközetben, méghozzá nem is akármilyen pozícióban, hanem a kiemelkedően fontos lovassági kapitányként (*magister equitum*). A csata elvesztése és vele a köztársasági illúziók szétfoslása után a korábban minden valószínűség szerint határozottan jómódú fiatalember egyszerre légiüres térben találhatta magát, és az anyagi szükség, a társadalmi marginalizálódás veszélye a győztesek felé vitte; Maecenas pedig, úgy tűnik, gondoskodott róla, hogy a váltás a lehetőségekhez képest tapintatos és elviselhető legyen.⁴ Talán ezzel az élménnyel áll összefüggésben, hogy Horatius egész költészetében újra és újra visszatér a szabadkozás, a félrehúzódság vagy a nem mondas motívuma. Három jellegzetes formában jelenik ez meg. Először is a fizikai, földrajzi elvonulás, amikor a költő a híres és fontos színterekkel szemben a nyugalmat adó helyeket választja. Az ódák első könyvének hetedik darabjában megszólaló költő (*Laudabunt alii...*) témaként inkább Tiburt választja, szemben a híres és sokszor megénekelte görög városokkal, Rhodossal, Korinthossal és Delphoival. Vagy az episztolák első könyve, amelyben Horatius elhagyja Rómát és nem is nagyon fülök a foga ahhoz, hogy visszatérjen.⁵ Legalábbis egy darabig. *Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum, / Sextilem totum mendax desideror* („Azt ígértem, öt napig leszek távol, de már egész augusztusban nélkülözned kellett...”), *Epist. I. 7, 1–2*. Róma a hatalom városa, tele politikával, alá- és fölérendeltséggel, ahol a társadalmi rang, tekintély külső jelei kísérik mindenkinek a megjelenését a nyilvános térben. A vidék ezzel szemben a szabadság hierarchiától mentes világa – legalábbis Horatiusnak ebben a költeményében. Nem is tudja magát rászáni a költő, hogy visszatérjen a természet világából a társadaloméba. Leginkább talán mégis a satírák második könyvében mutatkozik meg mindez: *ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi, / quid prius inlustrem saturis musaque pedestri? / nec mala ambitio perdit nec plumbeus auster...* („Mióta kiköltöztem a városból a hegyekbe, a hegy tetejére épült falak mögé, mit is tudnék először is satírám, az én mezítlábas múzsám görcsöve alá venni? Nincs itt bűnös törtetés [ambíció], nincs ólmos hideg szél...”), *Sat. II. 6, 16–17*. Visszatérő motívuma a horatiusi költészetnek a kivonulás a városból a tájba, a társadalomból a természetbe, a politikától a filozófiába.⁶ Petri hőse ócska parasztházba költözik, tyúkok, emsék és virágzó tökindek közé.

Ilyen továbbá a napközbeni alkoholfogyasztás propagálása.⁷ Ezzel kapcsolatban is különböző helyeket idézhetnénk.

*Est qui nec veteris pocula Massici
nec partem solido demere de die
spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.*

Van olyan ember, aki nem veti meg, hogy egy pohár massicusi borral elcsenjen egy részt a napból, hol a zöldellő bokrok közé, hol a patak partjára heverni.

Carm. I. 1, 19–22

Vagy az episztolák első könyvében (innen a címben szereplő idézet is):

*Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba (...)*

Akihez illett a könnyű toga és a csillogó haj, és aki úgy is tetszett a kapzsi Cinarának, ha nem tudott ajándékot vinni, hát ez az ember, jól tudod, hogy már fényes nappal részeg a tisztán csillogó falernumitól, szeret falatozni és aludni a patakparti fűben!

Epist. I. 14, 32–35

A kivonulás itt is könnyen értelmezhető: a napközbeni borozás és ennek következtében a szendergés a kies tájban (*locus amoenus*) nem kimondottan az a tevékenység, amelyet a római uralkodó osztály elvárt a férfitagaitól egy átlagos munkanapon. Társadalmi elismerés csak a *negotium* szorgalmas megvalósításáért járt. A fogalom tartalma a három nagyobb tevékenységi körre terjedhet ki a korszak általánosan elterjedt nézetei szerint: a családi vagyon gyarapítására, katonai szolgálatra vagy az állam ügyeinek intézésére, azaz a politizálásra. Horatius tehát bizonyos szerepekre, még hozzá társadalmi szerepekre mond nemet ezzel a döntéssel, illetve annak propagálásával. A megformált szerep itt is személyes és provokatív: én nem csinálom, nem állok be a tiszteletre méltó polgárok sorába!

És végül harmadikként ide kell sorolnunk a horatiusi költszet legfontosabb elemét: a *recusatiót*. Horatius rendre elutasítja költeményeiben, hogy „nagy” irodalmi műfajokkal, például az eposzsal próbálkozzon, és komoly tanulságokat fogalmazzon meg. Helyette ilyenkor a kicsit, a játékosat és komolytalant ajánlja sajátjaként, vagy teljesen elhallgat. De persze ehhez sem következetes, és olykor mégiscsak a *vates* hangján szólal meg.⁸

Petri verse tehát abban nagyon is horatiusi, hogy a benne megszólaló figura elkülöníti magát a társadalmi centrum földrajzi helyeitől és tevékenységi formáitól. Mindkét költő én a kívülállásban fogalmazza meg a saját szerepét. De ugyanakkor nagyon különbözök is. Először is Horatiusnál a kívülállás nem kapcsolódik össze a deklaszálódás jelentéstelének érzett egzotikumával. Horatius nemes falernumi bortól rúg be, Petri hőse pedig valami édes lötytől. A hetvenes évek alkoholistáinak világában az italok legalja a „hubi”, azaz a Hubertus likőr és a kevert. Mindkettő rettentő édes volt és rossz, de olcsó, ehhez képest magas alkoholtartalommal. Azonnal hatott. Az „elhányt” is, gondolom, kétértelmű: elhányt, mert amíg volt más, senki sem fanyalodott ezekre a likőrökre. De persze egész más-képpen is kapcsolatba lehet hozni a kevert likőrt az „elhányt” igével! Ugyanígy a csikkes, teleköpködött váróterem sem *locus amoenus*, mint Horatius patakpartjai. Petri hőse váróteremben ül (vagy fekszik), olyan helyen, ahol egyszerűen várja az idő múlását *már* és *még* között. A vers második szava a „már”: „én már...”. Régen tehát talán nem így volt, de most már így van, így lett. Petri beszélője ezt az állapotot nem időtlennek éli meg, nem kellemesnek és főleg nem értékesnek. Valójában kétségbe van esve a hely és az emberi helyzet hátborzongató rém-romantikájától. Egy áruhás királyfi a hajléktalanok kö-

zött. Horatiusé más. A különbséget alapvetően az eltérő filozófiai megalapozottságban érthetjük meg a legkönnyebben. Horatius mögött ott van az epikureus bölcséleti háttér. A legszemléletesebben Lucretius írja le a *De rerum natura* második könyvének elején, milyen jó és milyen méltóságteljesen fel-emelő dolog kimaradni az élet, a társadalom kavargó sűrűjéből (II. 7–13):

*sed nihil dulcius est, bene quam munita tenere
edita doctrina sapientum templa serena,
despicere unde queas alios passimque videre
errare atque viam palantis quaerere vitae,
certare ingenio, contendere nobilitate,
noctes atque dies niti praestante labore
ad summas emergere opes rerumque potiri.*

De semmi sem örömtelibb annál, mint a bölcsék tanításaival jól körülbástyázott kiemelkedő, derűs, templomszerű helyről lepillantani, ahonnan megláthatod, hogy mások szerte-szét tévelyegnek, és egyre bolyongva keresik az élet útját, képességeikkel és származásukkal kérkednek, éjjel-nappal csak erőlködnek, hogy végtelen hatalomhoz és tengernyi pénzhez jussanak.

A társadalmi létből kiiratkozó ember tehát a római epikureista képzelet szerint valami magaslati pontról (*edita*), szinte derűs, napfényes (*serena*) templomból figyeli a többiek vergődő életét. A kívülmaradás nem veszteséget, hanem hasznot hoz, nem a gyötrődés, hanem az öröm, nem az önpusztítás, hanem a biztonság forrása. Petri verse mögött viszont a hetvenes évek jellegzetes értelmiségi szerepformálása látszik kibontakozni, a későromantikus felfogás, mely szerint az értelmiségi nem egyszerűen a társadalmi munkamegosztás egyik (magasan képzett) szerepfajtája, hanem olyan létforma, amely sajátos etikát, felelősség tudatot és a társadalom egészével szemben érzett küldetés tudatot jelent. Ebből a küldetés tudatból következik a készítés és a tanításra és a politikai cselekvésre. A hetvenes évek értelmiségét ebben – tehát saját feladatáról vallott elképzeléseinek megvalósításában – megakadályozta az ország politikai berendezkedése. Visszahúzódása nem önkéntes és nem belátáson alapul, és éppen ez teszi érthetővé önpusztító frusztrációját is. Az önpusztítás rossz lelkiismeretének következménye.⁹ De valóban érthetjük Petri és Horatius kivonulásának a különbségét ilyen egyszerűen az eltérő ideológiai háttérre való hivatkozással? Valóban olyan pozitív értékeket kapcsol a távolmaradáshoz Horatius, mint első pillantásra tűnik? A válaszadást egy kicsit távolabbról szeretném kezdeni.

Mindkét költő félrevonulásában fontos szerepet kap az alkohol. Az egyik „hubit” iszik, a másik falernumit, de mindketten berúgnak, és elalszanak, az egyik a csikkes váróteremben, a másik a patak partján, a zöld pázsiton. Az alkohol és a politika kapcsolata azonban csak az egyiküknél, Petrinél világos. Pedig erre is idézhetünk horatiusi szöveget (*Carm. III. 25*):

*Quo me, Bacche, rapis tui
plenum? Quae nemora aut quos agor in specus
velox mente nova? Quibus
antris egregii Caesaris audiar*

*aeternum meditans decus
stellis inserere et consilio Iovis?
Dicam insigne, recens, adhuc
indictum ore alio. Non secus in iugis*

*exsomnia stupet Euhias,
Hebrum prospiciens et nive candidam
Thracen ac pede barbaro
lustratam Rhodopen, ut mihi devio*

*ripas et vacuum nemus
mirari libet. O Naiadum potens
Baccharumque valentium
proceras manibus vertere fraxinos,*

*nil parvum aut humili modo,
nil mortale loquar. Dulce periculum est,
o Lenaee, sequi deum
cingentem viridi tempora pampino.*

Elteltem veled, Bacchus, most merre viszel? Milyen ligetekbe, melyik barlangba terelsz felgyorsulva e furcsa hangulatban? Melyik barlang üregei hallgatják majd, ahogyan Caesar örök dicsőségét próbálom megénekelni, a csillagok közé emelni vagy az istenek karába? Nagyszerűt, újat énekelek, olyat, amelyet még senki sem hallott! Ilyen döbbenettel csodálkozik rá az álomtalan bacchánsnő maga elé meredve a Hebrus folyóra, a hótól fehérülő Thrákiára vagy a barbár lábaktól koptatott Rhodopé-hegyre, ahogyan én csodálom kéjes gyönyörrel minden útról letérve a folyópartot és az üres erdőt. Ó, naiasok és bacchánsnők ura, ők kezeikkel képesek meghajlítani a legkeményebb fa törzsét, én olyat mondok, amiben nincs semmi kisszerű, emberi vagy halandó. Édes veszély, ó, felszabadító Lénaios, az istent követni, amikor homlokát zöld repkénnyel fonja körül!

Horatius itt éppen nem félrevonul, nem elhallgat vagy visszahúzódik magánvilágába, hanem a másik döntés, a közéleti költészet lehetőségeiről vizionál, ehhez pedig a *dithyrambos*-nak a görög költészetben hagyományos formáját használja fel.¹⁰ Azt nem tudjuk megmondani, hogy ő-e az első, aki ezzel a formával kísérletezett Rómában, de azt igen, hogy ez az egyetlen fennmaradt teljes latin nyelvű *dithyrambos*unk. A *dithyrambos* eredetileg, a Dionysos-kultuszban az isten dicsőítésére szolgáló dalforma volt: egzaltált, szenvedélyes, gyakran a józan logika számára nehezen követhető. Horatius beszélője itt (látszólag) egy konkrét élményéről számol be. Gyakori témája a bor a horatiusi költészetnek, gyakran olvashatunk a gondúzó hatásáról, vidámságot fokozó szerepéről vagy egyszerűen az élet minőségét emelő fontosságáról, de ez az egyetlen olyan szövegünk, amely egy konkrét alkoholos élményt fogalmaz meg jelen időben. Nem is a kezdődő részegség élénkítő élményét, hanem a súlyos befolyásoltságát, amikor már eltelt az istennel a papja (*tui plenum*).

Petri és Horatius látszólag nagyon különböző versei egy szempontból nagyon is hasonlítanak egymásra: a politika megjelenése mindkettőben kulcsfontosságú a szöveg jelentése szempontjából, ugyanakkor csak néhány sor utal rá. Petrinél: „S magamra húzom rossz álmaim a hatalomról, erőszakról. /

Álmomban fényes szőrű rendőrkutya leszek.” Horatiusnál: *Caesaris audiar / aeternum meditans decus / stellis inserere et consilio Iovis*. A szerkezet nagyon hasonló mindkettőnél: a politikai mozzanat értelmezési fordulatot hoz magával az egyébként a politikától idegennek tűnő motívumok közé. A tiszta tudat elhomályosulása mindkét versben a hatalommal azonosuló szerepbe helyezi a beszélőt. Petri rendőrkutyaaként látja magát, Horatius pedig olyan énekesként, aki nem Dionysos dicsőségét, hanem a Caesarét zengi. Az istenség helyére a *princeps* kerül. De míg Petrinél megfejt a szöveget a politikai utalás, elhelyezi egy létező értelmezési keretben, a politikai versek között, addig Horatiusnál a Caesar-utalás éppen hogy kimozdítja a szöveget a látszólag egyértelműnek tűnő dithyrambikus keretéből. A szöveg legnagyobb problémája, interpretációs nehézsége éppen Caesar neve és a politikum beáramlása.¹¹ Horatiusnál a tiszta tudat elhomályosulását a nagymértékű borfogyasztás okozza, Petrinél az álom. *Az alvó értelem szörnyeket szül* – mondja Goya híres metszetének a címe. Az alkohol Petrinél nem zavarja meg a tudatot, csak csillapítja, de a racionális kontrollt kikapcsoló álom utat enged a belső, elfojtott készítésnek, a tudatalattinak. A koszos váróteremben szendergő tudattalan készítése pedig a hatalom elfogadásáról, a hatalommal való azonosulásról szól. Jó engedelmeskedni, jó a hatalom oldalára állni a tiltakozókkal szemben, megnyugvást, a védettség érzetét adja, és a könnyűséget, hogy nem nekünk magunknak kell meghozni a döntéseinket, hanem a felettünk álló erő megteszi ezt helyettünk, és éppen ettől vagyunk biztonságban és jó módban. Ez Petri versének egyik legmegragadóbb gondolata és leginkább kritikai mozzanata. Itt a korábban említett intertextuális kapcsolatokat kiegészíthetjük Phaedruszal is. A fényes szőrű kutya nyilvánvalóan rá utal. *Unde sic, quaeso, nites?* („mitől ilyen fényes a te szőröd?”, III. 7, 4) – kérdezi a farkas az állatmesében a kutyától. Phaedrus nyomán természetesen jelen van Petőfi is *A kutyák dalaival* és *A farkasok dalaival*. Belső, tudattalan készítés van bennünk, hogy a hatalmat, a rendet és a biztonságot válasszuk a szegénységgel és a bizonytalansággal szemben, így ha elszunnyad az értelem, utat enged a készítésnek. Petrinél az alkohol a józanság világa, Horatiusnál az önkívületé. Vagy mégsem teljesen.

Horatius olvasói számára Kr. e. 23-ban, amikor az ódák harmadik könyve minden valószínűség szerint megjelent, már világos volt, hogy Caesar, azaz a majdani Augustus nagy csatájában a hatalomért különös és fontos szerepe van a bor szimbolikájának. A propaganda által szimbolikus síkra terelt nagy összecsapásban hatalmi ellenfele, Antonius jelent meg Bacchus követőjeként, papjaként, míg Augustus a józan erőt képviselő Apollo maszkját öltötte előszeretettel magára. Csak sajnálhatjuk, hogy nem maradt ránk Antonius írása, a *De ebrietate sua* („Részegségekem”), melyben – mai szóval így mondanánk – az alkoholizmus vádjá ellen próbált meg védekezni, értelmet próbált adni alkoholfogyasztási szokásainak, gyakori részegségének. Az augustusi művészet ekkor még nem büszkélkedhetett az Ara Pacisszal vagy az Augustus-forummal, de állt már Apollo temploma a Palatinuson, melyet Augustus birtokán építettek. A templom Augustus házához kapcsolódott, és fontos szerepet töltött be a princeps politikai identitásképzésében.¹²

Horatius a versben nem tesz mást, mint teremt egy többé-kevésbé hagyományos dithyrambikus zsánereképet, és ennek keretébe illeszti be Caesar nevét, a név pedig magával hozza az

2. kép. Francisco José de Goya y Lucientes: *Ha az értelem alszik, előjönnek a szörnyek*, 1799. A *Los Caprichos* című sorozat 43. darabja (forrás: Google Arts & Culture)

állam, a politika, a hatalmi alá- és fölrendeltség képzeteit. Mindazt tehát, amivel szöges ellentétben áll Dionysos világa, a teremtő káoszba beleerölteti a hierarchikus rendet. Vagy legalábbis megpróbálja.¹³ Az így létrejövő feszültség olyan nagy, hogy az értelmezésére tett kísérletek meghatározzák a vers teljes modern recepcióját. Amikor a horatiusi beszélő bortól eltelve, Dionysos papjaként is Caesart énekli meg, azzal az augustusi kultúra, a princeps kultúrája kinyilvánítja totalitási igényét. Nem maradnak fehér foltok ennek a kultúrának a térképén. Minden területet, élményt, műfajt és hangnemet hatalma alá von. Övé Dionysos és az övé Apollón is. Az is tehát, amiről a korszak embere azt hitte volna, hogy éppen az ellenfele jelölte ki magának saját birodalomként. Nincs szabad terület, nincs hova menni. Derűsebb kép-e ez annál, mint amit Petri vetít elénk? Horatiusnál valóban nem szerepel a deklasszáció a kívülmaradás következményei között, így ami cserébe jut az élettől, nem látszik önmagában nyomasztónak, sőt; de Horatius versei sem hagynak kétséget afelől, hogy a költő egy totalitárius rendszerben próbálja értelmezni saját tevékenységét. A totalitárius rendszer itt szó szerint értendő: olyan rendszer, amely mindenre kiterjed, mindent betölt, áthat, amely elől csak a magánpököklobba és magánidillekbe van menekvés, vagy talán ott sem.

Nem kérdéses, mire vár Petri beszélője az összeköpködött, csikkes váróteremben: „Míg az ember a styxi révbe jut”. Horatius is, Petri is a halál közelségével indokol.¹⁴ Azért kell a rövid, közvetlen örömet választani, vagy azért nem érdemes a ragacos likőrök bódulatából kijózanodni, mert már nem sok van hátra. Petri életműve felől tekintve azonban a váróterem képe új jelentést kap. A kötött pályán mozgó vonatok ugyan a meghatározott életút szokásos metaforái, de a pályaudvar, a várakozás, a mozgás és a közlekedés mindig tartogat újat, váratlant, meglepőt. Nem az a vonat jött, amire Petri várt, mégis felszállt rá. Amikor 1989-es, *Valahol megvan* című kötetében szereplő egyik versének éppen a *Horatiusnak rossz napja van* címet adja, hozzákötí a szöveget a korábbihoz, az 1981-es *Horatiushihoz*. Az életműben ez a két szöveg utal csak címében Horatius nevére.

*A szeretettel nem tudok mit kezdeni – – –
Tartsanak el, és hízelegjenek,
de ugyanakkor hagyjanak békén,
küldjenek pénzt postán.
Azt is unom, hogy hízelegjenek.
Veszítsenek el nagyobb összeget az utcán,
amit én majd véletlenül megtalálok.
Legyenek elragadtatva tőlem a hátam mögött,
hogy én tényleg egészen véletlenül visszahalljam
valakitől, aki nem is tudja, hogy rólam beszél.
Irassák rám a házukat, és haljanak meg.*

Petri György: *Horatiusnak rossz napja van* (1989)

Ez a vers is halállal végződik, mint az előző, de itt már nem a beszélő hal meg, hanem valaki más, miután persze ráíratta a házat a költőre. Az a beszélő, aki azt várja, hogy legyenek elragadtatva tőle a háta mögött, de vissza akarja hallani az elragadtatás minden részletét, átírja, módosítja annak a beszélőnek a kijelentését, akinek ambíciója annyi sem volt, mint a síri holt-nak. Az 1989-es vers nyilvánvalóan a rendszerváltáshoz kapcsolódó élményt fogalmaz meg: a sikernek, elismertségnek, a fontossá válásnak, a pénznek az újszerű élményét. A kritikai gondolkodású Kádár-kori értelmiség mámoros új életre ébredését és belső zavarodottságát, amikor egyszer csak véget ért az, amiről még néhány évvel korábban is azt gondolták, hogy nagyon hosszan fog tartani, és az ő életüket mindenképpen halálukig meg fogja határozni. Érdemes Petri két Horatius-versét együtt olvasni. Ha ezt tesszük, az 1981-es *Horatiusi* időre vonatkozó szavai, a „már” és a „még”, az egész várakozás nem a halálra utal, hanem ennek az üressé tevő létállapotnak a végére és egy új, sokkal értelmesebb vagy legalábbis motiválabb létállapot beköszöntésére. A másik versben a zavarodottság pedig éppen abból adódik, hogy a két beszélő ugyanaz. Az ambíciók újjáéledése, a hiúság felébredése, az élet lehetőségeinek megkívánása éppen azzal az emberrel történik, aki már évekkorábban leszámolt az ilyen lehetőségekkel. A korábbi traumák, sérülések persze nem maradhatnak következmények nélkül. Ezt mutatja a *Horatiusnak rossz napja van* kényszeresen hasadt világú, saját vágyait és reflexeit összehangolni képtelen beszélője.¹⁵

Károlyi Csaba nagy visszhangot kiváltott írása az *Élet és Irodalom* egyik 2008-as számában szokatlan egyértelműséggel teszi fel azt a kérdést, vajon mennyire érdekes, mennyire von-

zó vagy jelentésgazdag a mai olvasó számára a Petri politikai verseiben megjelenő destruktív perszóna.¹⁶ Úgy tűnhet, hogy a vers címével kiprovokált fenti összevetés Horatius költészetével tulajdonképpen megerősíti Károlyi ítéletét, miszerint *Petri egy letűnt szubkultúra költője volt*. Pedig inkább cáfolja. Bár a költői nyelv jelentése általában sem rögzített, és a lírai persona értelmezhetőségét sem határozza meg a szerzői életrajz, mégis, a szöveget talán leginkább kinyitó eszköz az intertextuális kapcsolódás. Ebben az esetben a nagyon is korhoz kötötnék tűnő (és ebben természetesen Károlyinak igaza van) élmény és képanyag, a Kádár-kori értelmiségi kétségbeesés hozzákapcsolása Horatius költészetéhez kinyitja és különösen gazdaggá teszi a szövegeket. Általános formában teszi fel azt a kérdést, hogy mennyire időhöz, korhoz vagy személyhez kötött, hogyan reagálnak emberek, gondolkodók, értelmiségiek lehetetlen politikai élethelyzeteikre. Milyen volt a 20. század második felében és milyen Rómában egy totalitárius rendszerben élni, milyen személyes válaszokat lehet találni ilyen helyzetekre? Két ext-

rém példa: időben és személyes tartalmában nagyon távoli, de mégis van bennük annyi közös, hogy hasson, és együtt érdekes legyen. A másik tanulság, hogy a két, Horatiusra utaló Petri-vers együtt olvasása még inkább eltávolítja a beszélőt a szerzőtől. Annak, aki ma, halála után húsz évvel olvassa Petri verseit, nem az egyik vagy a másik szöveg beszélője Petri, hanem mindkettőé (és természetesen egyiké sem!), és a horatiusi intertextus érvényesítésének tanulsága éppen az, hogy a *Horatiusi* szerzője sem gondolta, hogy csak azok a válaszok adhatók, amelyeket az általa teremtett beszélő megfogalmaz. Horatius máskor és másképp reagált a persze másfajta elnyomásra, de ennek felidézésével a szerző eltávolodik a beszélőtől, és éppen azokat a kétségeket, kérdéseket engedi *ő maga* megfogalmazódni, illetve engedi be a versbe, amelyeket Károlyi említ: „A leginkább pedig akkor nem szeretem, amikor megideologizálja azt, miért kellett így élni, miért eleve elrendeltem ilyen a magánélete egy pesti értelmiséginek a Kádár-rendszerben.”

Jegyzetek

A címbeli idézet Horatiustól való: *Quem scis... bibulum [esse] (Epist. I. 14, 33–34)*. A latin idézetek fordítása a tanulmány szerzőjétől származik. A tanulmány az NKFI 124232 számú pályázatának támogatásával készült.

- 1 Erről leginkább lásd: Arató 1992.
- 2 Lásd Keresztury 2013, 157.
- 3 Babits verse sem annyira magával az Augustus-kori költővel vitatkozik, hanem azzal a képpel vagy interpretációval, amelyet Berzsenyi Horatius-olvasatai teremtettek meg a magyar költői hagyományban. Lásd erről: Imre 2020 (megjelenés előtt).
- 4 A történetről: Lyne 1995, 1–8.
- 5 Lásd leginkább: *Ep. I. 7, 1–13*.
- 6 Erről a legfontosabb összefoglalás: Harrison 2007.
- 7 Lásd erről: Pomeroy 1999. Pomeroy meggyőzően beszél azok ellen, akik szerint a következő idézetben nem lehet szó magáról Horatiusról, hiszen a priamolában nem ez a költőre vonatkoztatott szerep.
- 8 Ehhez a témához nem idézek szöveghelyeket, olyan kiterjedt, hogy félrevinné a gondolatmenetet. További irodalomért erről a fontos kérdésről lásd Günther 2013, 255–265.
- 9 A vers alapvető iróniája persze éppen a saját léte. A költő épp az ellenkezőjét teszi annak, amit az általa teremtett beszélő hirdet. 1981-ben indul a demokratikus ellenzék lapja, a *Beszélő*, és Petri

e versét is tartalmazó kötete, az *Örökhétfő* is ugyanebben az évben jelenik meg szamizdatban; szintén ebben az évben indult a Dialógus Békecsoport is. Petri és a többiek éppen nem tétlenül, emberi igényeikről lemondva várják a véget, helyette kockázatot vállalnak, cselekszenek. A vers megszületése, publikálása a szövegben megfogalmazódó létállapot tagadása. Egy korszakhatáron születik a költemény. Mintha a beköszönő nyolcvanas évek ellenzéki mozgalmainak egyik szereplője azt mutatná be, mi az alternatívája a szervezkedésnek, milyen jövőképet kínáltak egy értelmiséginek a látszólag mozdulatlan hetvenes évek. A szövegnek ez az iróniája a legfontosabb érvünk a beszélő és a szerző naiv azonosítása ellen. És Petri György még ezzel a szerzővel sem azonos.

- 10 Lásd erről: Nisbet–Rudd 2004, 296–299.
- 11 Lowrie 1997, 77–78.
- 12 A templomot Kr. e. 28-ban szentelték fel. Értelmezéséről lásd Zanker 1987, 42–84.
- 13 A vállalkozás lehetséges vagy lehetetlen voltával kapcsolatban nem lehet nem utalni Friedrich Nietzsche alapvetésére: Nietzsche 1986, 24–30.
- 14 Arató 1992, 60–61.
- 15 Erről lásd Ferenczi 2019.
- 16 Károlyi 2008. A cikkről kialakult hosszadalmas vitát nem idézném meg itt, talán csak egy hozzászólást a kérdéshez: Bartók 2014.

Bibliográfia

- Arató L. 1992. „Horatius noster. Berzsenyi és Horatius Petri György csikkes várótermében”: *Kortárs* 36/11, 55–65.
- Bartók I. 2014. „Petri megmérgezte a kortárs költészetet”: *Litera*, 2014. április 17. (online).
- Ferenczi A. 2019. „Miért van Horatiusnak rossz napja?”: *Jelenkor* 62/2, 207–213.
- Günther, H.-C. 2013. „The First Collection of Odes: *Carmina I–III*”: uő (szerk.): *Brill's Companion to Horace*. Leiden–Boston, 211–406.
- Harrison, S. 2007. „Town and Country”: uő (szerk.): *The Cambridge Companion to Horace*. Cambridge, 235–247.
- Imre F. 2020. „Babits és Horatius”: *Alföld* (megjelenés előtt).
- Károlyi Cs. 2008. „A Petri-mitosz vége”: *Élet és Irodalom* 52/1, 2008. január 4.

- Keresztury T. 2013. *Petri György és a századvég magyar költészete*. Jyväskylä–Pécs, 2013.
- Lowrie, M. 1997. *Horace's Narrative Odes*. Oxford.
- Lyne, R. O. A. M. 1995. *Horace: Behind the Public Poetry*. New Haven – London.
- Nietzsche, F. 1986. *A tragédia születése, avagy görögség és pesszimizmus*. Ford. Kertész Imre. Budapest.
- Nisbet, R. G. M – Rudd, N. 2004. *A Commentary on Horace, Odes, Book III*. Oxford.
- Pomeroy, A. J. 1999. „A Man at a Spring. Horace, *Odes*, 1.1”: W. S. Anderson (szerk.): *Why Horace?* Wauconda, 3–19.
- Zanker, P. 1987. *Augustus und die Macht der Bilder*. München.